

Konference k desetiletému výročí Listiny základních práv a svobod

Kateřina Šimáčková*

Mezinárodní politologický ústav Masarykovy university v Brně, Konrad Adenauer Stiftung, zastoupení v Praze, a katedra ústavního práva právnické fakulty Masarykovy university v Brně uspořádali 14. 11. 2001 v Brně na právnické fakultě konferenci Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky. Česká právní věda, zabývající se problematikou lidských práv, zde měla poměrně reprezentativní zastoupení od svých nejstarších a nejváženějších představitelů až po studenty nebo nadšené mladé právníky z Kanceláře Veřejného ochránce práv, byli tu vysokoškolští učitelé, zástupkyňe Veřejného ochránce práv, soudci Ústavního i Nejvyššího soudu ČR, advokáti, poslanci, státní úředníci, přijeli i kolegové ze Slovenska.

Vedoucí spolupřítelující katedry ústavního práva právnické fakulty Masarykovy university v Brně Jan Filip svým úvodním projevem upozornil na většinu problémů při používání Listiny, mimo jiné i na problém samotného vnímání lidskoprávního tématu. Celá konference se nesla v duchu sporu, resp. hledání

rovnováhy mezi přesným pozitivněprávním přístupem a přirozenoprávním idealismem, mezi internacionalisty a konstitucionalisty, mezi nadšenci a realisty, mezi kognitivismem a decisionismem.

Jedním z nejpodněnějších příspěvků v tomto směru byl příspěvek Pavla Holländera Kognitivismus versus decisionismus v judičiální aplikaci Listiny. Listina podle Holländera přišla do naprosto nepřipraveného právního prostředí s ambicí, aby byla bezprostředně vynutitelným pramenem práva s institucionálními garancemi. Nepřipravenost našeho právního prostředí na Listinu spatřuje zejména v absenci kulturní tradice bezprostřední závaznosti katalogu lidských práv, dlouhodobou neexistencí moderního katalogu základních práv a svobod, absencí doktrinní orientace na soudcovské dotváření práva – právníci byli bez školení v právní argumentaci. Takovéto prostředí pak vede k aplikaci a interpretaci Listiny ve stejném duchu jako jednoduchého práva – pojetí práva jako úplného poznatelného racionálního práva vede k vnímání soudce jako automatu. Dále se Pavel Holländer zabý-

* JUDr. Kateřina Šimáčková, advokátka; Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

val problematikou vývoje decisionistického a kognitivistického přístupu – ačkoli sám je zřejmě spíše příznivcem zavádění prvků decizionistického rozhodování do rozhodování Ústavního soudu, připouští, že závěry Bendovy komise, které podpořily decizionistický přístup při rozhodování německého ústavního soudu, nebyly přijaty a že se v rozhodování německého ústavního soudu spíše vytváří nové kognitivistické teorie. Právě při aplikaci Listiny a mezinárodních smluv o lidských právech nejsou podle Holländera kognitivistické přístupy vhodné s ohledem na komplikovanost a současně obecnost, neurčitost a vágnost kognitivních modelů. Kognitivismus (pojmová jurisprudence) vychází z teorie úplného racionálního práva, které je poznatelné. Decizionistický přístup zdůrazňuje aktivní roli interpreta práva, který interpretuje v duchu základních principů práva. Decizionistické myšlenky by měly pronikat i do praxe jiných orgánů veřejné moci – prioritu by měla mít ústavně konformní interpretace právních norem před jejich derogací a sebeomezování ústavních institucí, které samy budou postupovat v souladu s principy Ústava a Listiny.

Zajímavé bylo i vystoupení jediného přednášejícího neprávnicka – zástupkyně Veřejného ochránce práv Anny Šabatové a obsahově částečně navazující příspěvek Vladimíra Sládečka Aplikace Listiny základních práv a svobod: Ústavní soud a Veřejný ochránce práv (vztahy a souvislosti). Na základě těchto vystoupení se vyvinula diskuse v podstatě o výkladu pojmu „dobrá správa“ – je to jen zákonná správa nebo je to i vůči lidem přátelská správa? Konkrétně se jednalo např. o problém zajištění muslimské stravy ve výkonu trestu. Zástupkyně Veřejného ochránce práv jako jednu z úspěšných kauz Veřejného ochránce práv hodnotila to, že zajistili, aby byla vězňům ve výkonu trestu podávána strava odpovídající požadavkům muslimské víry. K tomu bylo Vojtěchem Šimíčkem upozorněno, že v otázce tzv. „košer“ stravy judikoval Ústavní soud ČR tak, že stát není povinen k aktivní činnosti ve smyslu zajištění náboženstvím vyžadované stravy, musí pouze akceptovat, že si takovouto stravu věřící sám zajistí. Zajímavá byla i poznámka z pléna, že ombudsman vzhledem k absenci exekutivních oprávnění a k tomu, že případná vítězství práva zajišťuje pouze silou své autority, má podobné postavení jako papež – svou autoritou se může zasadit o určitou věc pouze tehdy, pokud si je jist, že tuto věc prosadí, aby jeho autorita případným neprosazením neutrpěla.

Diskuse o správné chápání poslední novely ústavy, přenášející mnohem větší důraz na mezinárodní právo, proběhla na základě příspěvku Václava Pavlíčka, který z velkého písmene u slova Parlament v novém čl. 10 Ústavy dovodil, že české soudy nemohou při svém rozhodování jako smlouvu v režimu tohoto čl. 10 používat např. Úmluvu o právech dítěte nebo Mezinárodní pakty o občanských a politických právech a o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tento názor poměrně dosti ostře uvedl na pravou míru Jiří Male-

novský, který zejména vyzvedl významnou změnu textu Ústavy, kdy poprvé na nejvyšším bodě pyramidu našeho práva, v čl. 1 Ústavy, je vyjádřena důležitost, kterou Česká republika přikládá svým mezinárodním závazkům.

Jiří Boguszak se ve svém příspěvku zabýval okolnostmi vzniku Listiny se zaměřením na některé interpretační problémy při práci s Listinou. Vyjádřil své odmítavé stanovisko k některým mlhavým pojmům a výrazům, které stále Listina používá (zejména v čl. 28 Listiny), dotkl se problematiky dekretů prezidenta republiky z roku 1945, upozornil na chyby při definování pojmů základní, lidská, politická práva, a na nevhodnost použití synonym nezcizitelná a nezadatelná práva. Boguszak rovněž s odkazem na diskuse při vzniku Listiny upozornil na veřejnoprávní chápání lidských práv a případnou oprávněnost či neoprávněnost soukromých dispozic s lidskými právy, v tomto směru rozlišuje práva jako absolutně nezcizitelná (např. právo na život) a práva, s nimiž lze soukromoprávně disponovat (např. právo na soukromí).

Jiří Spáčil se ve svém vystoupení zabýval aplikací čl. 11 Listiny v judikatuře Nejvyššího soudu ČR. Ochrana vlastnického práva by měla vycházet z tradičních hodnot, na nichž spočívá občanské právo, proto Jiří Spáčil doporučuje případné interpretační problémy opírat o zásady občanského práva kodifikované v obecném občanském zákoníku. Z jednotlivých kauz upozornil na zdánlivé kolize práv, v nichž Nejvyšší soud zdůraznil práva vlastníka, např. kolize nedotknutelnosti obydlí a ochrany vlastnického práva při posuzování práva vlastníka provést kontrolu v nájemním bytě, oceňování věcných břemen při jejich zřízení dle § 135c obč. zák. u přístupu k neoprávněné stavbě, které zvýhodňuje vlastníka pozemku, k němuž soud věcné břemeno zřizuje.

Ačkoli avizovaný název příspěvku Vojtěcha Cepela Doktrína lidských práv po 11. září 2001 sliboval zajímavou kontroverzní debatu, Vojtěch Cepl pouze setrval na svém notoricky známém odmítnutí tzv. aspirativních lidských práv, mezi něž řadí např. sociální práva z Evropské sociální charty, které jsou dle jeho názoru pouze vizí do budoucna, ale ne vymahatelnými právními normami. Eubor Cibulka svým vystoupením připomněl, že Listina ve svých počátcích byla společným právním dokumentem pro Českou i Slovenskou republiku a zkoumal kontexty Ústavy SR s jejím katalogem lidských práv a Listiny základních práv a svobod. Vojtěch Šimíček se zabýval možností chápat zákonodárné opomenutí jako porušení základních práv s tím, že argumentoval judikaturou německého a slovenského ústavního soudu, které judikovaly právě v tom smyslu, že ústavní soud může zákonodárci určitým způsobem uložit povinnost vyřešit jeho „mlčení“. Tento příspěvek vyvolal diskusi o dělbě moci, užších pravomocích českého ústavního soudu oproti německému i o odkladu vykonatelnosti rozhodnutí ústavního soudu, otázkou nečinnosti státu jako porušení zá-

kladních práv se ve svém vystoupení zabýval i Aleš Gerloch.

Velmi aktuální otázku položil z plnění poslanec Výborný, který se konference účastnil a přítomných ústavních vědců se dotázal na jejich stanovisko ke svolané mimořádné schůzi Poslanecké sněmovny, která měla „revokovat“ (a několik dní po konferenci skutečně „revokovala“) rozhodnutí Poslanecké sněmovny o přijetí obchodního zákoníku. Přítomní vyjádřili svůj nesouhlas s takovýmto nezákonným postupem s tím, že

je možno celou věc řešit příslušnými procedurami na ochranu ústavnosti zákonů, neboť i protiprávní forma přijetí zákona zákon jako takový z ústavněprávního hlediska zpochybňuje.

Podnětné diskuse jsou bohužel pro ty, kdo se konference nezúčastnili, nezopakovatelné, přednesené příspěvky však budou publikovány ve sborníku z konference, který je možno si objednat v Mezinárodním politologickém ústavu Masarykovy university, na adrese Gorkého 7, 602 00 Brno, mpu@fss.muni.cz